

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

- проектування викладачем навчального процесу, яке передбачає розробку змісту лекцій, завдань для самостійної роботи студентів, педагогічних, дидактичних і методичних задач, що розв'язуються на практичних заняттях, навчальних проектів проблемного характеру (технологія проблемного навчання);
- використання методів навчання, що моделюють зміст діяльності вчителя математики: навчання у дискусії, рольові та імітаційні ігри тощо (технологія інтерактивного навчання);
- проектування навчальної діяльності студентів як поетапної самостійної роботи, направленої на розв'язування проблемних ситуацій в умовах групового діалогічного спілкування за участю викладача (технологія проектного навчання, інформаційні технології);
- особистісного включення студента в навчальну діяльність (контекстне навчання).

1. Лозова В.І. *Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів освіти* / В.І. Лозова / Педагогічна підготовка вищих навчальних закладів: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. – Х.: ОВС, 2002. – 164 с.

2. Пометун О.І. *Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвід зарубіжних країн* / О.І. Пометун / Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К., 2004. – С. 36–45.

3. Сковорцова С.О. *Професійна компетентність вчителя: зміст поняття* [Текст] / С.О. Сковорцова // *Наука і освіта*. – 2009. – №4. – С. 93–96.

4. Сковорцова С.О. *Види професійної компетентності вчителя* [Текст] / С.О. Сковорцова // *Наука і освіта*. – 2009. – №10. – С. 153–156.

5. Сковорцова С.О. *Професійна компетентність вчителя в галузі викладання математики в початковій школі* [Текст] / С.О. Сковорцова // *Наша школа*. – 2009. – №5. – С. 81–86.

6. Хоружа Л.Л. *Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: Теорія і практика* / Л.Л. Хоружа. – К.: Преса України, 2003. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2012

УДК 373.3 – 057.87

Соломія Ілляш, кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки та методики початкового навчання
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглядається проблема формування пізнавального інтересу до навчання в учнів молодшого шкільного віку; з'ясовано стан проблеми у педагогічній літературі; визначено психолого-педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності учнів; розкрито особливості методів та прийомів стимулювання пізнавального інтересу до навчання в учнів початкових класів.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, пізнавальна діяльність, розумові здібності, навчально-виховний процес, розвиток, молодший шкільний вік.

Літ. 10.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна проблема вивчення пізнавального інтересу завжди була і залишається актуальною. Її значення стверджували й видатні дидакти минулого. В різноманітних трактуваннях проблеми в класичній педагогіці її головну функцію всі бачили в тому, щоб зблизити учня з навчанням, зацікавити, “зацепити” так, щоб навчання для учня стало потребою, без задоволення якої немислимо його сприятливе формування.

Видатний чеський педагог Я.А. Коменський категорію інтересу відніс до педагогічної науки. Він надавав пізнавальному інтересу у навчанні великого значення. Я.А. Коменський вважав, що тільки завдяки інтересу, учень “горітиме

бажанням навчатися, не лякаючись ніяких труднощів, аби опанувати науку.. мало того, що він не уникатиме праці, він навіть шукатиме її і не лякатиметься напруження і зусиль. Він поставить собі за мету не щось посереднє, а найвище, постійно намагатиметься чогось навчитися, коли відчуватиме, що йому чогось бракує, та постійно шукатиме у кого йому навчитися, в усьому змагаючись із своїми товаришами” [5].

Проблемі пізнавального інтересу учнів чимало уваги приділяв К.Д. Ушинський, який розглядав пізнавальний інтерес, як засіб успішного навчання, наголошуючи на його ролі в моральному розвитку особистості. Він писав: “Збудіть у людині щиросердний інтерес до всього корисного, вищого і морального, і ви можете бути певні, що вона збереже людську гідність” [10].

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Видатний український педагог В.О. Сухомлинський вважав, що навчальний процес у сучасній школі повинен розвивати всемогутню радість пізнання, а школа повинна бути справжнім “будинком радості”: дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь виховання” [9].

Весь багатовіковий досвід минулих років дає можливість стверджувати, що пізнавальний інтерес у навчанні є важливим і сприятливим фактором його побудови. Сучасна дидактика, спираючись на нові досягнення педагогіки і психології, бачить в пізнавальній активності ще більше можливостей і для навчання, і для розвитку, і для формування особистості учня в цілому.

Отже, пізнавальний інтерес є могутнім засобом успішного навчання і виховання, необхідною умовою досягнення позитивних результатів. Виховання в учнів пізнавального інтересу до вивчення будь-якого предмету – одне з важливих питань, що стоїть перед учителем.

В пізнавальному інтересі можна виділити ряд значних для навчання і розвитку моментів.

В ньому розкривається єдність об’єктивної і суб’єктивної сторін пізнавальної діяльності. Будь-який навчальний предмет і навіть пізнавальна задача мають цікаві особливості, які містяться в нових фактах, невідомих явищах, у зв’язках і закономірностях, які змушують по-новому дивитися на світ. Однак, всі об’єктивно цікаві явища оточуючого світу укладені і узагальнені в знаннях, знаходять своє відображення у пізнавальному інтересі тільки тоді, коли набудуть в учня суб’єктивної значимості. Набутий індивідуальний досвід, рівень знань, умінь, якими володіє учень, широка сфера спілкування з предметами і явищами оточуючого світу, а головне спілкування з людьми, які активно впливають на його пізнавальний інтерес, дозволяє із ряду об’єктивно цікавих навчальних предметів у школі виділити ті, які мають для нього особливу цінність. Цей процес перетворення об’єктивно цікавого в особисто значиме і складає головне у становленні пізнавального інтересу школяра до учіння.

Другою важливою стороною цінності пізнавального інтересу для процесу навчання є те, що в ньому найвідчутніше проявляється закономірність переходу зовнішнього у внутрішнє, що складає суть розвиваючого навчання.

Саме пізнавальний інтерес є своєрідним лакмусовим папірцем, на якому можна перевірити і відчути вплив усіх затрачених у навчальному процесі засобів. За тим, що схвилювало учнів, і

що залишило їх байдужими, за тим, як виконувались завдання, з яким застосуванням особистих сил пророблена робота, за емоційним та інтелектуальним настроєм учня можна говорити про можливості позитивного впливу на них навчального процесу.

Відомо, що дитина приходить до школи з великим бажанням навчатися. Уже сама підготовка до цієї події викликає у неї чимало нових і яскравих переживань.

Нові навчальні обов’язки, серйозні вимоги учителя, нові види діяльності, багаті і цікаві взаємини з дітьми, зміна ставлення до дитини дорослих зумовлена її новим становищем, – усе це породжує в першокласника складну гаму почуттів. Перші дні у школі повністю захоплюють дітей: їм дуже цікаво слухати розповіді учителя, виконувати різні письмові завдання тощо. Радість пізнання, оволодіння діяльністю, яка захоплює дитину, узагальнюється в емоційному ставленні до предмета.

Навчання – основна форма розвитку пізнавальної активності молодших школярів. З одного боку, під час навчального процесу школярі здобувають нові знання, які розширюють їхній кругозір, і з другого боку – у процесі активної пізнавальної діяльності розвиваються навчальні можливості учня, завдяки яким він може самостійно і творчо не лише використовувати запас знань, а й шукати нове, задовольняючи свої потреби в пізнанні.

Головною умовою при цьому є розуміння дитиною змісту і значення вивчуваного. Для цього вчитель повинен ставити перед собою чітку педагогічну мету: у чому переконати школярів, як розкрити значення даного питання сьогодні і з найближчою перспективою для них.

Дитині має бути зрозумілою мета завдання. І тоді вона зможе з інтересом виконувати дуже багато нецікавої, але потрібної роботи.

Чим молодший вік, тим цікавіші слід давати завдання. Найбільш цікавим є те, що максимально розвиває самостійність дитини, збуджує її думку.

Викладання повинно бути захоплюючим – таким є один з принципів методики сучасного уроку. Однак інтерес не має нічого спільного з розважальністю, яка не містить пізнавальної мети. Кожне заняття повинно мати пізнавальний характер і, одночасно, захоплювати як своїм змістом, так і способом викладу.

За роки навчання в школі в дітей виробляється звичка задовольнятися матеріалом підручника, а це недостатньо забезпечує розвиток пізнавальної діяльності та учнів. Матеріал підручника не може постійно стимулювати самостійну творчу діяльність дітей, осмислення ними певних явищ,

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

оскільки не асоціюється ними з реальними життєвими враженнями. Потрібно вивчати навколишній світ, види трудової діяльності, явища суспільного життя, події, характерні для місця проживання дітей.

Міцні знання, уміння й навички учні набувають у процесі активної пізнавальної діяльності, важливим збудником якої є інтерес. Щоб підтримати цей інтерес вчитель повинен використовувати різні форми зацікавленості: дидактичні і сюжетні ігри, задачі у віршах, задачі-жарту, ребуси, ігрові і цікаві ситуації.

Широко використовуються нестандартні уроки, які найбільш повно враховують вікові особливості, інтереси, нахили, здібності кожного учня. В них поєднуються елементи традиційних уроків – сприймання нового матеріалу, засвоєння, осмислення, узагальнення – але у незвичайних формах.

Найпоширеніші нестандартні уроки: уроки фантазії і мислення; урок-інтелектуальна розвага; урок-екскурсія; урок-гра; урок-конкурс; урок-подорож; урок-інтерв'ю; урок-вікторина; урок-семинар; урок-”круглий стіл”; урок-дискусія.

Саме такі уроки містять в собі елементи майбутніх технологій, які при групуванні їх у певну систему, що ґрунтується на глибокому знанні потреб, інтересів та здібностей учнів, можуть стати дійсно інноваційними.

Формування пізнавального інтересу молодших школярів сприяє також позаурочна діяльність. Але при цьому потрібно враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей, урізноманітнити форми позаурочної роботи (бесіди, ранки, заочні подорожі, колективні творчі справи, конкурси і т.д.), здійснювати її взаємозв'язок з навчальною діяльністю учнів. Зміст позаурочної діяльності повинен відповідати пізнавальним інтересам, запитам дітей, рівню їх інтелектуальних можливостей і поступово ускладнюватися. Наприклад, молодші школярі із задоволенням беруть участь в таких заходах пізнавального характеру, як конкурс знавців, вечір розгаданих і нерозгаданих таємниць і т.п. Беручи участь в таких заходах, діти можуть знайти собі справу до душі, розширити свої знання, виявити активність, що буде стимулювати подальший пізнавальний інтерес молодших школярів.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності полягає у цілеспрямованій діяльності вчителя з метою розробки і застосування такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, які сприяють підвищенню пізнавального інтересу, активності, творчості, самостійності в одержанні знань, формуванні вмінь та навичок, використанні їх на практиці.

Дана проблема спонукає вчителів так організовувати навчальний процес, щоб насамперед досягти позитивної мотивації до вивчення даного предмету, підвищити якість знань з предмета, сформувати в учнів уміння самостійно здобувати знання, розвивати й удосконалювати розумові здібності. Цього можна досягти тільки тоді, коли учням буде зрозумілий та доступний матеріал, коли в них з'явиться постійний інтерес до навчання.

До психолого-педагогічних умов активізації пізнавальної діяльності учнів належать:

- забезпечення єдності цілей процесу навчання – освітньої, розвивальної і виховної;
- педагогічно доцільне використання дидактичних принципів;
- забезпечення емоційності навчання і створення сприятливої атмосфери;
- різноманітність методів, прийомів, форм і засобів навчання.
- орієнтація студентів на систематичну самостійну роботу.

Нині посилюється інтерес до методів і форм активного навчання. До них відносять такі, як:

- інтенсифікація процесу навчання;
- зосередження уваги на розвитку самостійності учня як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності;
- органічне поєднання учіння з пізнавальною та науковою творчістю.

Серед таких методів і форм особливе значення мають методи проблемного навчання, дискусії, навчальні, ділові ігри, групові форми, індивідуальний підхід і диференціація навчання, творчі завдання.

Ціль проблемного навчання – так висвітлювати навчальні запитання, щоб підштовхувати учнів до самостійних розумових дій і цим забезпечувати активність, цілеспрямовану увагу, сприйняття, запам'ятовування та ін. Цьому сприяє такий виклад матеріалу, за якого вчитель лише повідомляє фактичний матеріал, описує явища (процеси) з тим, щоб учні самі знайшли сутність цього явища (причини, закономірні зв'язки, значення), зробили необхідні висновки, спираючись на знання, вміння та навички, життєвий досвід, що вони вже мають, використовували їх до розв'язування запропонованих завдань.

Використання методів проблемного навчання зумовлює підвищення інтересу до предмета від 33 % при звичайній методиці навчання до 80 % при проблемному навчанні [6].

Спеціальні дослідження присвячені проблемі формування пізнавального інтересу, показують, що інтерес в усіх його виявах і на всіх етапах розвитку характеризується трьома обов'язковими

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

моментами: позитивною емоцією по відношенню до діяльності; наявністю пізнавальної сторони цієї емоції; наявністю безпосереднього мотиву, що іде від самої діяльності.

Цінним методом стимулювання інтересу до навчання можна назвати метод пізнавальних ігор, що спирається на створення в навчальному процесі ігрових ситуацій. Гра давно вже використовується як засіб збудження інтересу до навчання. Їй належить велика роль у житті та розвитку дітей молодшого шкільного віку: в ігровій діяльності формуються багато позитивних якостей дитини, інтерес і готовність до майбутнього навчання, розвиваються її пізнавальні здібності. Гра важлива як для підготовки дитини до майбутнього, так і для того, щоб зробити її теперішнє життя повним і щасливим. Гра – це своєрідний спосіб засвоєння громадського досвіду, властивий дітям молодшого шкільного віку. У грі формуються всі сторони особистості дитини, відбуваються значні зміни в її психіці, які готують перехід до нової, більш високої стадії розвитку [3].

Гра – самостійна діяльність, у якій діти вперше починають спілкуватися з однолітками: їх поєднують спільна мета, спільні зусилля для її досягнення, спільні інтереси та переживання. Саме тому гра привчає дітей підкоряти свої дії та думки певній меті, допомагає виховувати цілеспрямованість: у грі всі сторони дитячої особистості формуються в єдності та взаємодії, формуються колектив друзів, виховуються творчі почуття, організаторські вміння, складаються взаємини. Однак тільки за умови гарної організації шкільного колективу можна успішно розвивати пізнавальні здібності кожної дитини та її активність.

До методів стимулювання і мотивації навчання відноситься також спосіб створення ситуації навчальної дискусії. Відомо, що в суперечці народжується істина. Деякі вчителі уміло використовують цей метод.

В якості прийому стимулювання часто застосовується аналіз життєвих ситуацій. Цей метод навчання безпосередньо стимулює навчання за рахунок максимальної конкретизації знань.

Одним з дієвих прийомів стимулювання інтересу до навчання є створення ситуації успіху в учнів, що зазнають певних труднощів у навчанні.

Відомо, що без переживань та радощів успіху неможливо розраховувати на подальші успіхи в подоланні навчальних труднощів. Тому вчителям слід так підбирати матеріал, щоб учні отримали на відповідному етапі доступне для них завдання, що придало б їм впевненості в собі. Важливу роль в створенні ситуації успіху грає забезпечення сприятливої морально-психологічної атмосфери в ході виконання тих або інших навчальних завдань. Сприятливий мікроклімат під час навчання знижує почуття невпевненості і побоювання. Стан тривожності при цьому змінюється станом впевненості [1].

Висновки. Таким чином, активні методи та форми навчання мають великі можливості в активізації пізнавальної діяльності учнів початкових класів. Вчителям необхідно спрямувати свою роботу на застосування такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, які сприяють підвищенню пізнавального інтересу, активності, творчості, самостійності в одержанні знань.

1. Варзацька Л.О., Ярош Г.О., Гончаренко К.Ф. *Прийоми активізації пізнавальної діяльності // Початкова школа. – 1995. – № 5. – С. 64 – 67.*

2. Гільбух Ю.З. *Темперамент і пізнавальні здібності школяра: (Діагностика, педагогіка). – К., 1992.*

3. Кабанова Л.В. *Ігри на уроках – засіб підвищення якості навчання // Початкова школа. – 1997. – № 11. – С. 16 – 20.*

4. Колесіна Т. *Діагностика і корекція психічного розвитку дітей // Початкова школа. – К.: – 2000. – №6. – С. 40 – 43.*

5. Коменський Я.А. *Избранные педагогические сочинения. В 3-х т. М., 1939. – 200 с.*

6. Кузьменко В. *Індивідуалізація виховання і навчання // Дошкільне виховання. – К.: – 2000. – №10. – С. 5 – 7.*

7. Майборода В., Друзь З. *Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів // Початкова школа. – 1998. – №6. – С. 10 – 11.*

8. Онисюк О. *Моральна поведінка дитини в ігровій діяльності // Початкова школа. – К. – 2000. – №6. – С. 9 – 11.*

9. Сухомлинський В.О. *Вибрані твори у 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 164 с.*

10. Ушинський К.Д. *Твори у 6 т. – К. – 1954. – Т. 2 – 500 с.*

Стаття надійшла до редакції 19.04.2012

